

Broj: Oi-K-SA-49/20

Datum: 06.04.2020. godine

Komitet Ujedinjenih nacija za prava osoba se invaliditetom
crpd@ohchr.org
n/r sekretara Komiteta

Izvještaj Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine o primjeni UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini

I. UVOD

1. Institucija Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Institucija) uspostavljena je 1996. godine, u skladu s Aneksima IV i VI Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.
2. Prema članu 1. Zakona o ombudsmanu za ljudska prava Bosne i Hercegovine¹, Institucija je nezavisna institucija, uspostavljena s ciljem promovisanja dobre uprave i vladavine prava i sloboda fizičkih i pravnih osoba, kako je garantovano Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku Ustava.
3. Institucija nadgleda aktivnosti institucija Bosne i Hercegovine, njenih entiteta i Brčko distrikta BiH i postupa u okviru Ustava, zakona, drugih propisa i opštih akata, kao i ratifikovanih međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila i standarda međunarodnog prava.
4. Institucija razmatra predmete koji se odnose na slabo funkcionisanje ili na povredu ljudskih prava počinjenu od strane bilo kojeg organa vlasti Bosne i Hercegovine, njenih Entiteta i Brčko Distrikta.
5. Instituciji može se obratiti svako fizičko i pravno lice koje ima legitiman interes, bez obzira na državljanstvo, rasu, pol, vjersku i nacionalnu pripadnost.
6. U Instituciji uspostavljen je Odjel za praćenje ostvarivanja prava osoba sa invaliditetom koji prati usklađenost zakona i drugih propisa u Bosni i Hercegovini, koji se odnose na zaštitu prava i interesa lica sa invaliditetom, s odredbama Ustava BiH i međunarodnih standarda i izvještava javnost o povredama prava lica sa invaliditetom.
7. Odjel postupa po pojedinačnim žalbama zbog kršenja prava i sloboda, kao i ex officio u svim slučajevima kada se ukazuje na povrede prava lica sa invaliditetom/poštovanje dostojanstva, lične autonomije uključujući slobodu ličnog izbora i nezavisnost, uskraćeno pravo na jednake

¹ Zakon o ombudsmanu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“ br. 19/02, 35/04 i 32/06

mogućnosti, izloženost diskriminaciji i onemogućavanje u potpunog i efikasnog uključivanja u društvo.

II. OPĆI KOMENTARI

8. Bosna i Hercegovina je 12. marta 2010. godine ratificirala Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom i Fakultativni protokol.² Navedeni dokumenti obavezuju Bosnu i Hercegovinu da zakonodavstvo bude temeljeno na principima Konvencije i usklađeno sa odredbama navedene Konvencije.

9. Imajući u vidu nadležnosti propisane Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom Republike Srpske i Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine je nadležno za obavljanje poslova i izvršavanje zadataka koji su u nadležnosti Bosne i Hercegovine i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u oblastima: zdravstva i socijalne zaštite; penzija; nauke i obrazovanja; rada i zapošljavanja; kulture i sporta.³

10. Prema odredbi člana III/3 Ustava Bosne i Hercegovine, socijalna politika i socijalna zaštita su u isključivoj nadležnosti entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, a u Federaciji Bosne i Hercegovine je nadležnost u oblasti socijalne zaštite podijeljena između entiteta i kantona.

III. POZITIVNI ASPEKTI

11. Ministarstvo za ljudska prava Bosne i Hercegovine je tokom 2018. godine sačinilo Smjernice za određivanje najboljeg interesa djeteta u Bosni i Hercegovini⁴ koje trebaju pružiti poticaj osiguranju da princip najboljeg interesa djeteta bude prioritet, posebno u pogledu osiguravanja punog poštivanja principa regulisanja i primjene koncepta smještaja djece u različitim oblicima alternativne pomoći, uključujući i ustanove.

12. Ombudsmeni Bosne i Hercegovine ističu da je u Federaciji Bosne i Hercegovine na snazi Strategija za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2016.-2021., dok je u Republici Srpskoj usvojena je Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026.

13. U Federaciji Bosne i Hercegovine na snazi je Politika i strategija zaštite i unaprjeđenja mentalnog zdravlja 2012-2020 koja se zasniva na općim principima i vrijednostima koji su sastavni dio svih do sada donesenih politika i strategija i kao takvi trebalo bi da omoguće dostizanje definirane vizije.

² Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom i Fakultativni protokol, „Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori“ broj 11/09.

³ Član 12. Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, br. 5/03, 42/13, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09, 103/09, 87/12, 6/13 i 19/16

⁴ Smjernice za određivanje najboljeg interesa djeteta u Bosni i Hercegovini, dostupne na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obnudsmen_doc2019020112314016eng.pdf

14. Pozitivan pomak predstavlja i usvajanje Zakona o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine⁵ tokom 2018. godine kojim su uređeni principi hraniteljstva, pojam i vrste hraniteljstva, uvjeti za obavljanje hraniteljstva i druga značajna pitanja.

15. Ombudsmeni Bosne i Hercegovine pozdravljaju usvajanje izmjena i dopuna Zakona o cestovnom prijevozu Federacije Bosne i Hercegovine od strane Predstavničkog doma Parlamenta FBiH, kojim će se omogućiti izdavanje taksi licence za specijalizovana taksi vozila za lica sa invaliditetom.

16. U februaru 2020. godine usvojen je Nacrt Zakona o podršci porodicama sa djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine koji podrazumijeva uspostavu socijalno pravednijeg i finansijski održivog sistema zaštite porodica sa djecom, ukidanje diskriminacije po osnovu mjesta življenja i izjednačavanja prava djece u Federaciji Bosne i Hercegovine, ublažavanje posljedice siromaštva porodica, te kroz materijalna davanja pomoći porodicama u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece u Federaciji Bosne i Hercegovine.

17. U Republici Srpskoj je tokom 2019. godine usvojen Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske⁶ koji proširuje obim prava i korisnika koji ostvaruju prava u smislu navedenog Zakona.

18. Ombudsmeni pozdravljaju osnivanje Fonda solidarnosti za dijagnostiku i liječenje oboljenja, stanja i povreda djece u inostranstvu osnovan je krajem 2017. godine u Republici Srpskoj s ciljem da se u skladu sa Zakonom o Fondu solidarnosti prikupljaju dodatna finansijska sredstva kako bi se omogućila dijagnostika i liječenje djece u inostranstvu, kada to nije moguće u zdravstvenim ustanovama u Republici Srpskoj niti u drugim zdravstvenim ustanovama sa kojima Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske ima potpisan ugovor.⁷

19. Tokom 2019. godine usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o dječijoj zaštiti Republike Srpske⁸ kojim je uvedeno pravo na naknadu roditelju-njegovatelju.

20. Tokom 2018. godine usvojen je Zakon o upotrebi znakovnog jezika u Republici Srpskoj⁹, koji za cilj ima regulisanje prava gluhih lica na upotrebu i učenje znakovnog jezika, kao i obim i način ostvarivanja prava na prevodioca znakovnog jezika u Republici Srpskoj.

21. Dopunama Zakona o pravosudnom ispitu u Republici Srpskoj koje su usvojene u 2019. godini¹⁰ u članu 11. u stavu 5. dodato je da se lica sa invaliditetom, bez obzira na uzrok i vrijeme nastanka invalidnosti, oslobađaju od plaćanja naknade za polaganje pravosudnog ispita.

⁵ Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine, „Službene novine FBiH“ broj 19/17

⁶ Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“ broj 94/19

⁷ Informacija preuzeta sa: <https://www.zdravstvo-srpske.org/fond-solidarnosti/o-fondu-solidarnosti.html>

⁸ Zakon o dječijoj zaštiti Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“ broj, 107/19

⁹ Zakon o upotrebi znakovnog jezika u Republici Srpskoj, „Službeni glasnik RS“ broj 62/18

¹⁰ Zakon o pravosudnom ispitu u Republici Srpskoj, „Službeni glasnik RS“ br. 58/16 i 82/19

IV. GENERALNE ZABRINUTOSTI

Svrha

22. Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj i Strategija za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine predviđaju usvajanje jedinstvene definicije invaliditeta koja bi trebala biti usklađena sa članom 1. stav 2. Konvencije. Međutim, u Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji jedinstvena definicija „invaliditeta“. Trenutačno, različiti entitetski i kantonalni zakonski propisi definišu pojam osobe sa invaliditetom u zavisnosti koju oblast uređuju (zakoni iz oblasti socijalne zaštite, zdravstvene zaštite).¹¹

Opšta načela i obaveze

23. Na pojedinim nivoima vlasti još uvijek nije prisutan adekvatan nivo uključenosti udruženja osoba sa invaliditetom u procese donošenja zakonskih i podzakonskih propisa, politika i odluka koje se tiču osoba sa invaliditetom. Ipak, u određenom broju slučajeva udruženja osoba sa invaliditetom uključene su u proces donošenja zakonskih propisa¹², uz ostavljanje kratkih rokova za davanje primjedbi i prigovora i često neusvajanje datih primjedbi i prigovora. Upravo zbog navedenog, udruženja osoba sa invaliditetom se u radu rukovode načelom „Ništa o nama bez nas“.

Jednakost i nediskriminacija

24. Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine i Ustav Republike Srpske, ustavi deset kantona i međunarodni dokumenti jasno definišu da su sva lica pred zakonom jednaka, ali zabrana diskriminacije po osnovu invaliditeta u ustavima u Bosni i Hercegovini nije izričito navedena, već se izvodi po drugim socijalnim i ličnim svojstvima. Najznačajnija novina jeste da je u Zakonu o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini uvršten invaliditet kao osnov diskriminacije. S tim u vezi, u članu 5. Zakona o zabrani diskriminacije propisano je da se pozitivne mjere, koje za cilj imaju izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom, neće smatrati diskriminacijom.

¹¹ U Specijalnom izvještaju o stanju prava osoba s intelektualnim i mentalnim teškoćama u Bosni i Hercegovini iz 2018. godine Ombudsmeni su ukazali sljedeće: “u Specijalnom izvještaju o stanju u ustanovama za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba u razvoju u BiH, izdali preporuku nadležnim vlastima „da je potrebno da se utvrdi jasna definicija mentalno invalidne osobe, kako bi se osiguralo korištenje precizne i konzistentne definicije u cjelokupnom zakonodavstvu i politici u BiH u svim sferama života. Potrebno je da nadležni organi usvoje i akte za kategorizaciju mentalno invalidnih osoba, a što je preduvjet za kategorizaciju ustanova.” Navedena preporuka Institucije ombudsmena nije realizirana, što za posljedicu ima potpunu konfuziju u ovoj oblasti. I dalje, umjesto korištenja termina: osoba s intelektualnim teškoćama, u praksi i javnosti koriste se termini: osobe sa mentalnom retardacijom ili mentalno retardirane osobe, gdje se zanemaruje činjenica da je termin „retardiran” u kolokvijalnom govoru dobio izrazito pogrdno značenje. Umjesto korištenja termina: osobe s psihosocijalnim invaliditetom, koriste se termini: psihijatrijski pacijenti, psihički/duševni bolesnici, mentalni bolesnici. S obzirom na to da je definicija: osoba s intelektualnim i mentalnim teškoćama osnova za njihovu kategorizaciju/klasifikaciju, od čega, u značajnoj mjeri ovisi i ostvarivanje prava..”

Dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2018051809032286bos.pdf

¹² Pozitivan primjer jeste donošenje Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srpske u čijoj izradi su učestvovali predstavnici udruženja osoba sa invaliditetom.

25. Ombudsmeni Bosne i Hercegovine zapažaju da i pored pozitivnih promjena koje je uveo Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srpske¹³ iz 2019. godine, postoje i određene odredbe u navedenom Zakonu koje zaslužuju pažnju i na koje Ombudsmeni imaju primjedbe. Naime, u tekst Zakona je unesena odredba prema kojoj pravo na ličnu invalidninu mogu ostvariti određene kategorije osoba sa invaliditetom koje su invaliditet stekle isključivo u razvojnom periodu, odnosno do navršenih 18 godina života.¹⁴ Navedena odredba dovodi do isključivanja lica sa invaliditetom kod kojih invaliditet nije nastao u razvojnom periodu, odnosno do 18 godine života, a o čemu su Ombudsmeni Bosne i Hercegovine zauzeli stav i informisali Vladu Republike Srpske.

26. Uprkos činjenici da Zakon o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini predviđa invaliditet kao osnov diskriminacije, u praksi je i dalje prisutna diskriminacija prema mjestu prebivališta, posebno u slučajevima kada osobe sa invaliditetom utvrđenim u jednom entitetu/kantonu žele promijeniti mjesto boravka, jer utvrđeno pravo u jednom entitetu/kantonu nije prenosivo na teritoriju drugog entiteta/kantona.

27. U Federaciji Bosne i Hercegovine je i dalje primjetan nesrazmjer u izdvajanjima za lica s invaliditetom u zavisnosti od kantona u kojem žive. U Federaciji Bosne i Hercegovine samo osobe sa procentom invaliditeta od 100% i 90% mogu ostvariti prava propisana Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom Federacije Bosne i Hercegovine¹⁵, a od 2009. godine kada je navedeni Zakon izmijenjen, osobe sa invaliditetom manjim od 90% su izvedene iz prava. I dalje se postojećim zakonima na različit način regulišu prava vojnih invalida, civilnih žrtava rata i mirnodopskih invalida, te su naknade i izdvajanja za vojne invalide znatno veće u odnosu na civilne invalide.

Žene s invaliditetom

28. Nediskriminacija je definisana Ustavom Bosne i Hercegovine¹⁶, Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine¹⁷, Ustavom Republike Srpske¹⁸, Zakonom o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine i Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini¹⁹. Za provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini je usvojen Gender akcioni plan, a s ciljem osiguravanja uključivanja pitanja rodne ravnopravnosti u zakonodavstvo i politike u različitim oblastima života, razvijeni su i posebni institucionalni mehanizmi za provođenje i praćenje pitanja rodne ravnopravnosti: za nivo Bosne i Hercegovine - Agencija za ravnopravnost spolova; za nivo Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine - Gender centar Republike Srpske i Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine.

¹³ Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 37/2012 i 90/2016;

¹⁴ Zakon o izmjenama Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srpske objavljen je u Službenom glasniku Republike Srpske, broj: 94/19

¹⁵ Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom Federacije Bosne i Hercegovine “Službene novine FBiH”, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16.

¹⁶ Član II., stav 4. Ustav Bosne i Hercegovine

¹⁷ Član 2, stav 1. tačka c) i d) Ustava Federacije Bosne i Herce

¹⁸ Član 10. Ustava Republike Srpske

¹⁹ Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, „Službeni glasnik BiH“ br. 16/03 i 102/09.

29. Ombudsmeni Bosne i Hercegovine su u Izvještaju o primjeni UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini iz 2016. godine²⁰ ukazali da zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini ne reguliše na poseban način zdravstvenu zaštitu žena sa invaliditetom. Pojedine zdravstvene ustanove u Bosni i Hercegovini nisu opremljene u potpunosti adekvatnom medicinskom opremom, pa, primjera radi, žene sa paraplegijom nemaju mogućnost obavljanja ginekoloških pregleda.

Djeca sa invaliditetom

30. Imajući u vidu nadležnost kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine u regulisanju navedene oblasti, djece sa invaliditetom su prilikom ostvarivanja prava često do diskriminirani po osnovu prebivališta, kako zbog različitog zakonskog okvira, tako i zbog nesrazmjernih davanja.

31. Kada je riječ o centrima za socijalni rad, Ombudsmeni Bosne i Hercegovine kontinuirano ukazuju da se zaposleni u centrima susreću s brojnim profesionalnim rizicima, širokim spektrom zakonskih odgovornosti i ovlaštenja, a svakodnevno rade s velikim brojem različitih korisnika. Dugi niz godina Ombudsmeni zagovaraju jačanje kapaciteta centara za socijalni rad²¹, koji zbog nedovoljne kadrovske osposobljenosti, loših uslova za rad, odgovornosti i osjetljivosti, izloženosti profesionalnom stresu, nisu u mogućnosti efikasno obavljati sve povjerene zadatke. O stanju i problemima sa kojima se susreću centri/službe za socijalni rad u Bosni i Hercegovini, Ombudsmeni su sačinili Specijalni izvještaj koji za cilj ima analizu položaja centara za socijalni rad u sistemu implementacije njihove nadležnosti, koja treba poslužiti nadležnim organima za kreiranje mjera za unaprjeđenje njihovog funkcionisanja.²²

Podizanje svijesti

32. Pismena i usmena komunikacija koju institucija Ombudsmena ostvaruje sa građanima ukazuje na nizak nivo svijesti o pravima i potrebama osoba sa invaliditetom. Obraćanja građana ukazuju da zbog prirode invaliditeta, osobe sa invaliditetom često ostaju izolirane i ne poznaju svoja prava, pa i ne traže njihovu zaštitu.²³

33. U Bosni i Hercegovini se sporadično i nesistemske provode medijske kampanje koje imaju za cilj podizanje svijesti javnosti o potrebama osoba sa invaliditetom i važnosti njihovog uključivanja u društvene tokove. U entitetima i Brčko distriktu BiH postoji potreba za sistemskim i kontinuiranim jačanjem kapaciteta javnih službenika o radu i postupanju sa osobama sa invaliditetom.

²⁰ Izvještaj o primjeni UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini iz 2016. godine, dostupan na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2017050312330714bos.pdf

²¹ Specijalni izvještaj Ombudsmena Bosne i Hercegovine "Uloga centara za socijalni rad u zaštiti prava djeteta", novembar 2013.

²² Specijalni izvještaj o stanju i problemima sa kojima se susreću centri/službe za socijalni rad u Bosni i Hercegovini, dostupan na https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2019112015101009bos.pdf

²³ Žalbe u instituciji registrovane pod br: Ž-BL-02-202/16 i Ž-BL-02-766/15

Pristupačnost

34. Pristupačnost je problem na koji već dugi niz godina ukazuju Ombudsmeni u svojim godišnjim i Specijalnim izvještajima u kojima je ova problematika obuhvaćena. I dalje je prisutan problem pristupačnosti prostora, korištenja javnog prijevoza, usluga i komunikacija prilagođenih osobama sa invaliditetom.²⁴ Iako je zakonima iz oblasti prostornog uređenja u entitetima/kantonim i Brčko distriktu propisana obaveza otklanjanja arhitektonskih barijera, odnosno propisivanja uslova za otklanjanje i sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih barijera za kretanje lica sa umanjnim sposobnostima kretanja, problem nastaje u primjeni zakonskih i podzakonskih propisa.

35. Neprilagođenost programa javnih i privatnih emitera i elektronskih medija (nedostatno prevođenje na znakovni jezik, nedostatak prevoda u audio formatu za osobe koje imaju poteškoća sa vidom i nedostatak informacija u lako čitljivom formatu za osobe koje imaju smanjenu intelektualnu sposobnost ili neki drugi razlog zbog kojeg ne mogu da prate sve informacije, onemogućava učesće osoba sa invaliditetom u raspravama bitnim za njihov život. Također, javne rasprave nisu provodive iz razloga neprilagođenosti radnog materijala osobama sa invaliditetom²⁵, što se odnosi i na dokumente koji se objavljuju na web stranicama javnih organa.

36. Jedan od segmenata pristupačnosti predstavlja i javni transport. Propisima koji regulišu ovu oblast nije jasno definisana obaveza davaoca usluga da za osobe sa invaliditetom obezbijede pristupačna sredstva transporta, objekte i informacije, što u stvari ima za posljedicu bitno ograničavanje slobode kretanja, naročito za osobe sa težim i teškim invaliditetom. U većim gradovima u Bosni i Hercegovini nabavljen je određen broj sredstava javnog prijevoza pristupačnih za prevoz osoba sa invaliditetom, ali zbog neprilagođenosti stanica, needukovanih vozača, kao i ostalih korisnika prevoza, nema očekivanih efekata od njihovog uvođenja.

Jednakost pred zakonom

37. Ombudsmeni Bosne i Hercegovine kontinuirano izražavaju zabrinutost postojećim sistemom oduzimanja poslovne sposobnosti. Oduzimanje poslovne sposobnosti treba biti institut koji će se primijeniti izuzetno, nakon iscrpljivanja svih drugih alternativnih metoda pomoći u odlučivanju. Posebno je zabrinjavajuća nedovoljno razvijena institucionalna struktura podrške osobama s intelektualnim i mentalnim teškoćama u zajednici. Kapaciteti centara za socijalni rad su nedovoljni, osoblje nije educirano za postupanje, slaba je institucionalna uvezanost centara za socijalni rad i centara za mentalno zdravlje. S druge strane, proces deinstitucionalizacije u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj odvija se jako sporo.

38. U Republici Srpskoj imenovana je Radna grupa za izradu Akcionog plana u cilju sprječavanja budućih povreda ljudskih prava, u skladu sa članom 5. Konvencije u vezi prisilnog smještaja lica sa poremećajima u mentalnom zdravlju, a na osnovu presude Evropskog suda za ljudska prava u Strasbourgu, Hadžimejlić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, koji su usvojeni na sjednici Vlade Republike Srpske.

²⁴ Godišnji izvještaj o aktivnostima institucije Ombudsmena za 2018. godinu, dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2019030109434379bos.pdf

²⁵ Žalba u instituciji Ombudsmena registrovana pod brojem Ž-BL-02-289/16

39. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, u cilju provođenja Akcionog plana u smislu poduzimanja generalnih mjera radi prevencije povreda ljudskih prava po Presudi Evropskog suda za ljudska prava Hadžimejlić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, imenovala je Radnu skupinu za izradu Prijedloga izmjene i dopune relevantnih Zakona s ciljem usklađivanja domaćeg zakonodavstva i prakse s Međunarodnim standardima poštivanja ljudskih prava osoba sa duševnim poremećajima. Međutim, radna grupa se sporadično sastaje, a do sada nisu poduzete značajne mjere u cilju implementacije navedene Presude Evropskog suda za ljudska prava.

Pristup pravosuđu

40. Osobe sa invaliditetom imaju pristup sudovima, upravnim i izvršnim tijelima, uz uslov da imaju poslovnu sposobnost. Pristup pravdi za osobe sa invaliditetom ne može biti efektivan, budući da jedan broj zgrada u kojima se nalaze pravosudne institucije, nisu fizički pristupačne osobama sa invaliditetom, zbog postojanja fizičkih barijera. Korištenjem neophodnih savremenih pomagala bi se omogućilo osobama sa invaliditetom uključivanje u samostalniji život i doprinijelo bi povećanju njihove socijalne uključenosti.

41. Osim navedenog, i dalje je prisutan ograničen i diskriminirajući pristup pravdi (npr. stranka u sudskom postupku, koja je slijepa, nema mogućnost da joj se sudska dokumentacija i pismena sačine na Brajevom pismu, niti na drugi prikladan način). Na taj način se krši pravo na pristup pravdi, a samim tim im se onemogućava da koriste redovna pravna sredstva, ili da pokrenu sudski spor.²⁶

Sloboda i sigurnost osobe

42. Što se tiče slobode i sigurnosti osoba, u najvećem riziku su osobe sa duševnim smetnjama, kao i osobe smještene u ustanove socijalne zaštite i psihijatrijske bolnice. Pored nadzora nad radom ovih ustanova od strane nadležnih ministarstava, kontrola se obavlja u okviru inspekcijuskog nadzora. Standardi entitetskih zakona o zaštiti lica sa duševnim smetnjama²⁷ podrazumijevaju osnivanje komisija za zaštitu lica sa duševnim smetnjama pri zdravstvenim ustanovama koje su specijalizovane za liječenje lica sa duševnim smetnjama.²⁸ Član 52. Zakona o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima Republike Srpske-Komisije za zaštitu lica sa mentalnim poremećajima osnivaju se na regionalnom nivou za zdravstvene ustanove specijalizovane za liječenje lica sa mentalnim poremećajima. Član 51. Zakona o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama Federacije Bosne i Hercegovine-Komisije za zaštitu osoba sa duševnim smetnjama osnivaju se pri zdravstvenim ustanovama specijaliziranim za liječenje osoba sa duševnim smetnjama. Takođe i centri za socijalni rad imaju mogućnost vršenja nadzora uslova u kojima žive osobe sa invaliditetom.

²⁶ Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti institucije Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu, dostupan na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2019030109434379bos.pdf

²⁷ Zakon o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ 46/04 i Zakon o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, 37/01, 40/02, 52/11 i 14/13)

²⁸ Specijalni izvještaj o stanju prava lica sa intelektualnim i mentalnim teškoćama u Bosni i Hercegovini, 2018. godina

43. Evropski sud za ljudska prava u Strasbourgu donio je presudu u predmetu Hadžimejlić i drugi protiv Bosne i Hercegovine²⁹, kojom je utvrdio da su prekršena prava osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost i koje su smještene u ustanove socijalne zaštite.³⁰

Sloboda od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja i sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja

44. U Bosni i Hercegovini nije uspostavljen Nacionalni preventivni mehanizam/Preventivni mehanizam. Kroz projekat Jačanja kapaciteta institucije Ombudsmena, koji je proveden u saradnji sa Ambasadom Republike Bukarske, tokom 2018 i 2019. godine izvršena je odgovarajuća obuka o mandatu i funkcionisanju Nacionalnog preventivnog mehanizma/Preventivnog mehanizma.

45. Posjete mjestima na kojima se nalaze lica kojima je na bilo koji način ograničena sloboda kretanja, predstavljaju efikasan način da se izvrši prevencija i suzbijanje torture. Mjesta gdje se zadržavaju lica lišena slobode, zbog svog karaktera, predstavljaju potencijalna mjesta za vršenje torture, te je redovan monitoring ovih mjesta i javno predstavljanje zatečenog stanja, preduslov za prevenciju torture i drugih pojava oblika ponižavajućih postupanja prema ovoj kategoriji lica. Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Republike Srpske, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, kao i sva četiri krivična zakona na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini zabranjuju sve oblike zlostavljanja, nasilja i eksploatacije svih građana.

Nezavisno življenje i uključenost u zajednicu

46. Svi građani Bosne i Hercegovine imaju pravo na nezavisan život, ostvarivanje pune poslovne sposobnosti i uključenosti u zajednicu, kao ravnopravni članovi društva.

47. Federacija Bosne i Hercegovine usvojila je Strategiju deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji BiH za period 2014. – 2020. godine, dok je u Republici Srpskoj na snazi Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017–2026, a u okviru koje se razrađuje i pitanje deinstitucionalizacije.

48. U postupku deinstitucionalizacije potrebno je pružiti adekvatnu podršku i zaštitu u cilju što lakšeg i efikasnijeg osamostaljivanja osoba.

49. Problem je prisutan u Federaciji Bosne i Hercegovine i kod nabavke odjeće i drugih ličnih potrepština neophodnih za sve korisnike u ustanovama socijalne zaštite. Nabavka ovih sredstava se vrši u skladu sa zakonskim odredbama o javnim nabavkama, dok Uredba o uvjetima i načinu plaćanja gotovim novcem³¹ ne prepoznaje ove specifične okolnosti. Na ovaj način, pravo korisnika

²⁹Odluka Evropskog suda za ljudska prava Bosne i Hercegovine dostupna na: http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/odluke/PRESUDA%20HADZIMEJLIC%20I%20DRUGI%20protiv%20BIH.pdf

³⁰ Ovom presudom utvrđeno je da je Bosna i Hercegovina prekršila član 5. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer su aplikanti dugi niz godina bili smješteni u ustanovi socijalne zaštite J.U. Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba „Drin” u Fojnici, bez valjanog pravnog osnova, odnosno, bez sudske odluke, s obzirom na to da nije osigurana kontinuirana sudska kontrola opravdanosti i cjelishodnosti zadržavanja aplikanta u toj, i sličnim ustanovama socijalne zaštite.

³¹ Uredba o uvjetima i načinu plaćanja gotovim novcem „Službene novine FBiH”, br. 48/15 i 82/15

na izbor je uvjetovano/ograničeno, jer se nabavljaju proizvodi koji budu izabrani nakon provedenih tenderskih procedura, a ne proizvodi koji bi bili izbor korisnika. Ovo za posljedicu ima činjenicu da se korisnici, kod nabavke odjeće i obuće, „unificiraju”, često ne mogu naći odgovarajući broj obuće ili veličinu odjeće. Zanemaren je individualan pristup, a što bi trebalo da bude sastavni dio razvoja ličnosti korisnika i čuvanja njegovog dostojanstva, te rezultira kršenjem prava korisnika. Pitanje džeparaca korisnika, odnosno njihova primanja različito su riješena po kantonima.³²

Lična pokretljivost

50. Iako je entitetskim zakonskim propisima (konkretno Zakon o uređenju prostora i građenja) koji regulišu ovu oblast predviđeno da objekti za kolektivno stanovanje, objekti ili dijelovi objekata koji su u javnoj upotrebi ili se koriste za obavljanje uslužne i privredne djelatnosti moraju biti projektovani i izgrađeni tako da se licima sa umanjnim tjelesnim sposobnostima osigura nesmetan pristup, kretanje, rad i boravak praksa je pokazala da nisu svi javni i privatni objekti učinjeni potpuno dostupni ovoj populaciji.

51. Nepristupačnost fizičkog okruženja, zajedno s neadekvatnim ili nedostajućim ortopedskim i drugim pomagalicama, nepostojanje javnog prijevoza za osobe s invaliditetom, kao i nedostatak informacija prilagođenih slijepim, gluhim i osobama s intelektualnim poteškoćama, doprinosi isključivanju osoba s invaliditetom iz društvenih i socijalno-ekonomskih aktivnosti u Bosni i Hercegovini.

52. Pojedini zakoni u entitetima/kantonima i Brčko distriktu BiH osiguravaju i olakšavaju ličnu pokretljivost osoba s invaliditetom, a što se prije svega odnosi na zakone iz oblasti socijalne zaštite, zakoni koji regulišu prava ratnih vojnih invalida (naknada za pomoć i njegu druge osobe i ortopedski dodatak), zakoni iz oblasti zdravstvene zaštite (pitanje pomagala i medicinske rehabilitacije) i zakoni i podzakonski akti o prostornom uređenju i građenju (propisuju standarde projektovanja i građenja bez arhitektonskih barijera).

Sloboda izražavanja i mišljenja i pristup informacijama

53. Sloboda izražavanja i mišljenja zagantirana je Ustavom Bosne i Hercegovine i ustavima entiteta i kantona, a samo ostvarivanje prava na pristup informacijama fizičkim i pravnim osobama uređeno je zakonima o slobodnom pristupu informacijama³³ u oba entiteta i Brčko distriktu Bosne i Hercegovine.

54. Osobe sa invaliditetom, zbog neprilagođenosti službenih internet stranica javnih organa, neprilagođenih TV programa i drugih audio-vizuelnih sadržaja, često se suočavaju sa problemom neinformiranosti o načinu i uslovima ostvarivanja svojih prava.

³² Specijalni izvještaj Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine o stanju prava osoba sa intelektualnim i mentalnim poteškoćama, dostupan na:

https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2018051809032286bos.pdf

³³ Zakon o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 45/06, 62/11 i 100/13), Zakon o slobodi pristupa informacijama u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj 32/01 i 48/11) i Zakon o slobodi pristupa informacija Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 20/01);

55. Česte izmjene podzakonskih akata u pogledu procedura za ostvarivanje pojedinih prava, koje ne prati adekvatno informisanje građana i objavljivanje istih na javno dostupnim mjestima³⁴ (način dobivanja uputnice za banjsko liječenje, refundacija troškova liječenja, participacija za zdravstvenu uslugu za osobe sa 100% invaliditetom, pristup ginekološkim i stomatološkim uslugama, kategorizacija, različito tretiranje osoba sa invaliditetom u pogledu ostvarivanja prava s obzirom na uzrok nastanka invalidnosti i sl.) dovodi do nezadovoljstva osoba s invaliditetom.

56. Bosna i Hercegovina nije ratifikovala Ugovor iz Marakeša, koji za osnovni cilj ima stvoriti skup obaveznih ograničenja i izuzetaka u korist slijepih, slabovidnih i lica s drugim poteškoćama, zbog kojih se ne mogu služiti štampanim materijalima. Inicijativa za pokretanje postupka za ratifikaciju Ugovora iz Marakeša je upućena Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, ali Ugovor do danas nije usvojen.³⁵

Poštovanje privatnosti i poštovanje doma i porodice

57. Zakonom o zaštiti ličnih podataka osigurana je zaštita svim fizičkim osobama na teritoriji Bosne i Hercegovine, bez obzira na njihovo državljanstvo ili prebivalište u pogledu prava na zakonitu obradu ličnih podataka.

58. Ustav Bosne i Hercegovine, Ustav Federacije Bosne i Hercegovine i Ustav Republike Srpske garantuju svim građanima pravo na dom i porodicu. U Federaciji Bosne i Hercegovine dva kantona su usvojila zakon o socijalno-neprofitnom stanovanju i to: Zakon o socijalno-neprofitnom stanovanju u Bosansko-podrinjskom kantonu³⁶, Zakon o socijalno-neprofitnom stanovanju Zeničko-dobojskog kantona³⁷. U Kantonu Sarajevo u 2018. godine usvojen je Nacrt Zakona o socijalno neprofitnom stanovanju³⁸. Tokom 2019. godine u Republici Srpskoj usvojen je Zakon o socijalnom stanovanju Republike Srpske.³⁹

Obrazovanje

59. Na nivou Bosne i Hercegovine na snazi su Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju⁴⁰, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju⁴¹ i Okvirni Zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini⁴², u kojima se utvrđuju osnovni principi i standardi obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

60. U Federaciji Bosne i Hercegovine obrazovanje je decentralizirano, na način da su kantoni/županije nadležni za utvrđivanje obrazovne politike. Kantoni/županije, za gotovo sve razine

³⁴Ž-BL-02-822/17, Ž-BL-04-218/18, Ž-BL-04-217/18, Ž-BL-02-218/18

³⁵Informacija dostupna na: <https://www.ipr.gov.ba/bs/novost/10005/pokrenuta-inicijativa-za-ratifikaciju-ugovora-iz-marakesa>

³⁶ Zakon o socijalno-neprofitnom stanovanju u Bosansko-podrinjskom kantonu, „Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde”, broj: 9/13”

³⁷ Zakon o socijalno-neprofitnom stanovanju Zeničko-dobojskog kantona „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, broj: 13/13”

³⁸<http://skupstina.ks.gov.ba/zakon-o-socijalnom-neprofitnom-stanovanju-u-kantonu-sarajevo>

³⁹ Zakon o socijalnom stanovanju Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“ broj 54/19

⁴⁰ Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 88/07

⁴¹ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 18/03

⁴² Okvirni Zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 59/07

obrazovanja, donijeli su svoje vlastite propise – zakone. U Republici Srpskoj obrazovanje je centralizirano na entitetskoj razini. Djelatnost obrazovanja regulirana je Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju⁴³, Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju⁴⁴ i Zakonom o visokom obrazovanju⁴⁵. U Brčko Distriktu djelatnost obrazovanja je regulirana Zakonom o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko Distrikta BiH.

61. Odredbe Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini predviđaju uključivanje osoba s posebnim potrebama, sukladno njihovom uzrastu, mogućnostima, mentalnim i fizičkim sposobnostima (čl. 3 st. 1. pod b)). Inkluzivno obrazovanje propisuje i odredba čl. 4. st. 1. pod 9) Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske.

62. Djeca iz ruralnih područja su u još težem položaju kada je u pitanju proces inkluzije, što se uglavnom pravda nedostatkom novčanih sredstava za osiguranju prevoza do škola, vrtića, dnevnih centara, domova zdravlja itd.

63. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju Bosne i Hercegovine, čl. 4. i 19. garantuje djeci sa poteškoćama pravo da se školuju u redovnim školama. Član 10. Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske zabranjuje diskriminaciju na osnovu invaliditeta. U zakonima o osnovnom i srednjem obrazovanju na nivou kantona također je zabranjen bilo koji oblik diskriminacije na osnovu invaliditeta. Ukidanje posebnih škola trenutačno nije opcija, jer redovne škole jos uvijek nisu razvile infrastrukturu (arhitektonsku, ali ni kadrovske kapacitete), tako da će tranzicija iz posebnih u redovne škole biti dug proces.⁴⁶

Zdravstvena zaštita

64. Zdravstvena zaštita u Bosni i Hercegovini je u nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, kantona i Brčko distrikta BiH i uređuje se zakonima i drugim propisima entiteta i Brčko distrikta BiH.

65. Zdravstvene politike u Federaciji Bosne i Hercegovine, Republici Srpskoj i Brčko distriktu moraju biti kreirane prema potrebama građana. Svi programi trebaju biti usmjereni na zaštitu zdravlja, donositi se u skladu s ciljem kojem služe, tako da je učešće osoba s invaliditetom u njihovom kreiranju, bilo direktno ili indirektno, veoma značajno.

66. Jedan od ključnih problema u Bosni i Hercegovini jeste različito ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu u ovisnosti od mjesta prebivališta⁴⁷ Primjera radi, djeca oboljela od dijabetesa u nekim kantonima nemaju pravo na besplatne inzulinske pumpe u okviru prava na zdravstvenu zaštitu, a ne postoji ni mogućnost pružanja stomatoloških usluga djeci sa intelektualnim teškoćama.⁴⁸

⁴³ Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 44/17, 31/18 i 84/19

⁴⁴ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju „Službeni glasnik Republike Srpske” broj: 41/18

⁴⁵ Zakon o visokom obrazovanju, "Sl. glasnik Republike Srpske", br. 73/2010, 104/2011, 84/2012, 108/2013, 44/2015, 90/2016, 5/2017 - odluka US, 31/2018 i 26/2019

⁴⁶ <https://eu-monitoring.ba/inkluzivno-obrazovanja-stanje-u-bih-i-praksa-i-direktive-eu/>

⁴⁷ Godišnje izvješće o rezultatima rada institucije Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu, dostupno na: www.ombudsmen.gov.ba;

⁴⁸ Ibidem

Rad i zapošljavanje

67. Osobe s invaliditetom se i u okolnostima kada su zaposlene, susreću s mnogim preprekama prilikom zasnivanja radnog odnose, ali u samom pristupu radnom mjestu.

68. Ovakav stav temelji se na žalbama zaprimljenim od osoba s invaliditetom, kojima se ukazuje na problem zapošljavanja ove kategorije lica i nemogućnosti adekvatne kontrole zakonske obaveze svih poslodavaca da u slučaju nezapošljavanja osoba s invaliditetom plate odgovarajuću naknadu, u skladu sa zakonskim propisima u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj.

69. U postojećim entitetskim zakonima o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom⁴⁹ postoji sustav kvota, kao mjera podsticanja zapošljavanja osoba sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada. U implementaciji ovih mjera javljaju se određeni problemi, a koji se ogledaju u nepostojanju jasne definicije osoba sa invaliditetom, preciznih evidencija o zaposlenim osobama sa invaliditetom, kao i nepostojanje jasne obaveze koja institucija treba da vrši nadzor nad ispunjavanjem propisanih kvota ili plaćanje propisanih obaveza od strane poslodavaca. Također, još nisu formirani centri za radno osposobljavanje osoba sa invaliditetom niti u jednom entitetu.

Odgovarajući životni standard i socijalna zaštita

70. Ombudsmeni Bosne i Hercegovine kontinuirano ukazuju da u Bosni i Hercegovini postoje tri kategorije osoba s invaliditetom i to: ratni vojni invalidi, civilne žrtve rata i civilni invalidi, čiji uzrok nastanka invaliditeta nije nastao kao posljedica ranjavanja u ratnim dejstvima. Iako imaju iste ili slične posljedice invaliditeta, prava i beneficije za navedene tri kategorije se razlikuju. Tako, na primjer, Zakonom o pravima branitelja i članova njihovih obitelji/porodica Federacije Bosne i Hercegovine⁵⁰ i Zakonom o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske⁵¹, osoba koja je potpuno slijepa, a ratni je invalid, ima pravo na invalidninu, tuđu njegu i pomoć, dodatak za ortopedstko pomagalo, prednost pri zapošljavanju, stambenom zbrinjavanju, besplatni parking, pravo na olakšice pri uvozu automobila, prednost pri čekanju u redovima, dok potpuno slijepa osoba od rođenja od svega toga ima samo tuđu njegu i pomoć.

71. Zakonima iz oblasti socijalne zastite, u oba entiteta⁵² zabranjena je diskriminacija u ostvarivanju prava na socijalnu zaštitu po osnovu invalidnosti. Međutim, imajući u vidu zajedničke nadležnosti Federacije i kantona, u praktičnom ostvarivanju pojedinačnih prava iz oblasti socijalne zaštite, osobe sa invaliditetom izložene su raznim oblicima diskriminacije najčešće po teritorijalnom

⁴⁹ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 09/10) i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 37/12 i 82/15)

⁵⁰ Zakon o pravima branitelja i članova njihovih obitelji/porodica Federacije Bosne i Hercegovine "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 33/04, 56/05, 70/07, 9/10 i 90/17

⁵¹ Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 134/11

⁵² Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom Federacija Bosne i Hercegovine, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj: 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09; Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske; "Sl. glasnik Republike Srpske", br. 37/2012, 90/2016 i 94/2019

principu (ovisno gdje osoba ima prebivalište različita su prava, njihov obim i način njihovog ostvarivanja).

Učestvovanje u političkom i javnom životu

72. Nesporno je da se omogućavanjem pristupa radnim prostorima koje koriste zakonodavni organi osobama s invaliditetom, direktno utiče na omogućavanje slobode mišljenja i izražavanja, korištenje političkih prava, uključujući pravo glasa i prava kandidiranja na izborima, na socijalnu uključenost, a samim tim i na kreiranje pravnog (odnosno političkog) okvira kojim se definira status osoba s invaliditetom.

73. U pozitivnim propisima u Bosni i Hercegovini definirana je dostupnost izbornih mjesta i način glasanja osobe sa invaliditetom uz pomoć drugog lica. Međutim, osobe sa invaliditetom ističu nezadovoljstvo jer određeni broj izbornih mjesta nije prilagođen u arhitektonskom smislu, zatim glasački listići nisu prilagođeni slijepim osobama (npr. na Brajevom pismu ili putem zvučnih instrukcija i glasanja, ili mogućnost glasanja telefonskim putem).

Učestvovanje u kulturnom životu, rekreaciji, raznodni i sportu

74. Izmjenama Zakona o sportu u Bosne i Hercegovine⁵³, te Zakonom o sportu Republike Srpske⁵⁴ utvrđene su odredbe kojima se omogućava podrška osobama s invaliditetom sportistima, na koji način je eliminirana diskriminacija. U Federaciji Bosne i Hercegovine Zakon o sportu nije usvojen.

Statistika i prikupljanje statističkih podataka

75. Federalni zavod za statistiku⁵⁵ i Republički zavod za statistiku Republike Srpske⁵⁶ prikupljaju statističke podatke, između ostalog i za oblast "socijalna zaštita" i "stanovništvo", ali se u okviru

⁵³ Zakon o sportu u Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 27/08 i 102/09

⁵⁴ Zakon o sportu Republike Srpske, "Sl. glasnik Republike Srpske", br. 4/2002, 66/2003, 73/2008 i 102/2008 - ispr.

⁵⁵ Odsjek za statistiku stanovništva i registar Federalnog zavoda za statistiku obuhvata: vitalnu statistiku, procjenu broja stanovnika i unutarnje migracije. Kao izvor podataka za statistiku stanovništva koriste se administrativni izvori podataka kao što su matične knjige matičnih/mjesnih ureda (rođenih, umrlih i vjenčanih), Općinski sudovi FBiH nadležni za razvode braka, Agencija za identifikacijske dokumente, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine (IDDEEA). Vitalna statistika obuhvata podatke o karakteristikama: rođenim i umrlim osobama, zaključenim i razvedenim brakovima. Ovi podaci se razvrstavaju po slijedećim obilježjima: starost, spol, rođeni prema vitalitetu, umrli prema mjestu i uzroku smrti, zakonsko bračno stanje i ostalo. Na osnovu prikupljenih podataka vitalne statistike izračunavaju se slijedeći indikatori: apsolutni pokazatelji o broju živorođenih i mrtvorodenih, stopa nataliteta, stopa prirodnog priraštaja, prosječna starost majke pri rođenju djeteta, opća stopa mortaliteta, prosječna starost umrlih, stopa smrtnosti dojenčadi, prosječna starost mladoženje i nevjeste pri zaključenju braka za ukupan broj brakova i za prve brakove, stopa razvedenih brakova, prosječna starost muža i žene prilikom razvoda braka, prosječno trajanje braka koji se razvodi i dr. (informacija preuzeta sa: <http://fzs.ba/index.php/statisticke-oblasti/stanovnistvo-i-drustvene-statistike/stanovnistvo-i-registar/>)

⁵⁶ Republički zavod za statistiku Republike Srpske prikuplja i objavljuje podatke o korisnicima svih oblika, mjera i usluga socijalne zaštite, kao i podatke o ustanovama socijalne zaštite. Podaci se prikupljaju prema uzrastu i polu korisnika, vrsti socijalnih potreba i stepenu ugroženosti, kao i prema vrstama pružene zaštite i ustanovama, na godišnjem nivou. Kada je riječ o statističkim podacima za oblast "stanovništvo", Odjeljenje statistika stanovništva u okviru Sektora statistike stanovništva, obrazovanja, socijalnih statistika i pravosuđa obuhvata: vitalnu statistiku, procjenu broja stanovnika i unutrašnje migracije. Kao izvor podataka za statistiku stanovništva koriste se: Matični registri rođenih, umrlih i vjenčanih i Osnovni sudovi nadležni za razvod braka kao i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske. Vitalna statistika obuhvata podatke o karakteristikama: rođenih, umrlih zaključenih brakova, razvedenih brakova. Ovi podaci se razvrstavaju po različitim obilježjima kao što su: starost, pol, zakonsko bračno stanje,

navedenih parametara podaci ne razvrstavaju o broju osoba sa invaliditetom, vrsti invaliditeta i uzroku nastanka invaliditeta. Statistički podaci o osobama koje su smještene u ustanove socijalne zaštite, korisnicima prava iz socijalne zaštite se prikupljaju, ali osobe koje nisu smještene u ustanove, a imaju invaliditet, ili ne ostvaruju prava iz socijalne zaštite, nisu obuhvaćena statističkim podacima koji se vode.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine

Prof.dr Ljubinko Mitrović

Dr. Jasminka Džumhur

Nives Jukić

uzrok smrti i dr. Na osnovu podataka vitalne statistike izračunavaju se različiti indikatori kao što su: opšta stopa nataliteta, opšta stopa mortaliteta, prosječna starost majke pri rađanju, prosječna starost umrlih lica, prosječna starost nevjeste i mladoženje pri zaključenju braka, prosječna starost muža i žene pri razvodu braka i dr.(informacija preuzeta sa https://www.rzs.rs.ba/front/category/22/?up_mi=12&left_mi=35&add=35)